Promotienummer EBUR. Kwartaalorgaan van ARVES.

Voor meer informatie kijk op:
http://members.home.nl/bloemansdall/ARVES/index.htm

EBUR

Orgaan van de

ALEXANDER RUEB VERENIGING

voor Schaakeindspelstudie

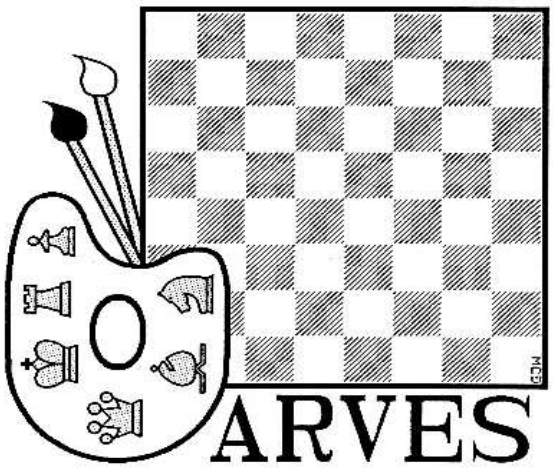

Promotienummer II

Ten Geleide

door Jurgen Stigter

Een eindspelstudie heeft altijd de opdracht, zoals wit speelt en wint of wit speelt en maakt remise. Daarom wordt ze wel als opgave gebruikt.
Toch staat niet de moeilijke oplosbaarheid van een studie voorop, maar de schoonheid van het idee dat erin is uitgewerkt. De makers ervan worden dan ook componisten genoemd. De partijspeler creëert net als de winterschilder ook wel eens een aardig werkje, maar in een studie klopt alles perfect, een echte Picasso of Appel dus.

De Alexander Rueb VEreniging voor Eindspelstudie (ARVES) is een platform voor iedereen die in eindspelstudies en theorie van het eindspel geïnteresseerd is. De vereniging is genoemd naar Alexander Rueb, niet alleen één van de oprichters van de Fédération Internationale des Échecs (FIDE, 1924), maar ook de auteur van het tiendelige standaardwerk *De Eindspelstudie /Bronnen van de Eindspelstudie* (1949-1955). Tot de ongeveer tachtig leden behoren vooraanstaande componisten uit Nederland en België, zeer sterke spelers met speciale interesse voor de eindspelstudie, thema-experts, getalenteerde schrijvers, maar vooral liefhebbers.
Ik hoop dat de lezer in dit boekje het plezier kan ontdekken dat de eindspelstudie verschaft. Het biedt al het mooie uit het schaken, zonder daarvoor speciale eisen te stellen. Zo is een hoge speelsterkte in het geheel niet vereist; enkele topcomponisten zijn slechts zwakke partijschakers.
Wat is nu eigenlijk een studie? Misschien een probleem. Hans Buijs en Rolf Hendriks lossen dit op in **Kunst en Kontekst**.
Hans Bouwmeester toont in **Schaakstukken in Topvorm** enkele staaltjes van atletisch vermogen van ieder schaakstuk. Geen moeilijke, wel erg mooie studies! Schitterend zijn ook de "Studies van het Jaar" uit 1989-1991 in **Vuurwerk** (Hans Buijs en Rolf Hendriks).
Hoe eenvoudig het is om een studie te maken laat Wouter Mees zien in **Compositie-Workshop**. Ook u kunt componeren (bij ARVES)! Al gaat het volgens Ignace Vandecasteele (**Hoe ik Miniatuurtjes Componeer?**) moeizaam.
Maar deze miniatuurtjes zijn dan ook iets bijzonders! ARVES biedt u de nodige ondersteuning. Het geeft naast het kwartaalblad *EBUR*, waarvan dit een speciaal, kort promotienummer is, al enige jaren ook het internationaal befaamde Engelstalige "vakblad" *EG* ('Endgame') uit. Daarnaast verschijnen er regelmatig boeken over eindspelstudies (in principe is er voor de leden telkens een "boek van het jaar") en worden regelmatig bijeenkomsten georganiseerd. Diverse grootmeesters hebben daarbij voordrachten gehouden; in november is er altijd een oploswedstrijd.
Leden hebben toegang tot onze bibliotheek en kunnen boeken kopen (zie ARVES-uitgaven door Ton van Oosterhout).
Het lidmaatschap kost al heel lang *f*50,- per jaar. In Nederland betalen niet-leden van de KNSB nog een bijdrage voor het lidmaatschap van de KNSB (ARVES is een bijzondere bond van de KNSB; leden ontvangen het blad *Schaakmagazine*). Een abonnement op *EG* kost *f*35,- per jaar (vier nummers). Voor gironummer zie Penningmeester ARVES hiernaast. Aanvullende informatie is te verkrijgen bij de secretaris Hans Buijs (Bakenbergseweg 2A, 6814 MJ Arnhem, 026-3515378) of bij ondergetekende. Zie ook de door ARVES verzorgde denksportpagina schaken op teletekst.
Tenslotte wil ik de samenstellers en schrijvers hartelijk bedanken voor hun bijdragen aan deze nieuwe, tweede editie (de eerste was van september 1995). Ik hoop dat ik spoedig ook u bij ARVES mag verwelkomen!

Jurgen Stigter
Voorzitter ARVES

Kunst en context

door Hans Buijs en Rolf Hendriks

Een van de aardige overeenkomsten tussen kunst en eindspelstudie is dat het heel moeilijk is definities te geven. Iemand als Marcel Duchamp voelde dat haarfijn aan: in een museale context is een urinoir kunst, daarbuiten is het een pisbak. Overigens is Duchamp niet de eerste de beste. Hij hield van schaken bijna evenveel als van kunst, en in elk geval meer dan van zijn vrouw. Ooit lijmde zij, in een wanhopige poging de aandacht van haar man te trekken, de stukken op het bord vast. Dat was het einde van hun (kortstondige) huwelijk.

Het pionneneindspel had zijn speciale belangstelling.
Duchamp heeft er zelfs een boek over geschreven, samen met de Russische émigré Halberstadt. Daarom zullen we ons in dit stuk beperken tot koningen en pionnen. De vraag is: wat is een eindspelstudie?

Yates - Marshall
Karlovy Vary 1929

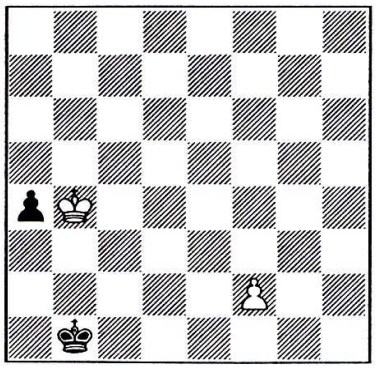

1) Zwart aan zet

Het ziet er somber uit voor zwart: de pion op a4 is ten dode opgeschreven, en hoe kan de zwarte koning ooit de witte pion stoppen? Na 1...♔c2? 2.f4 kan zwart ophouden. Maar er is een betere zet: **1...♔b2!** Nu mag de witte pion niet naar voren, want na 2.f4 a3 komt die van zwart eerst aan de overkant. Wit houdt het dus op **2.♔xa4**. Het slaan van de pion kost echter wel een zet, en na **2...♔c3 3.f4 ♔d4 4.f5 ♔e5** heeft de koning zijn vijand achterhaald. Verrassend, niet waar? Door met promotie te dreigen wint zwart een tempo, dat hij handig gebruikt om binnen het kwadraat van de witte pion te komen.

Laten we deze stelling eens vergelijken met een andere.

L. Prokeš
***Sachové Umenie* 1947**

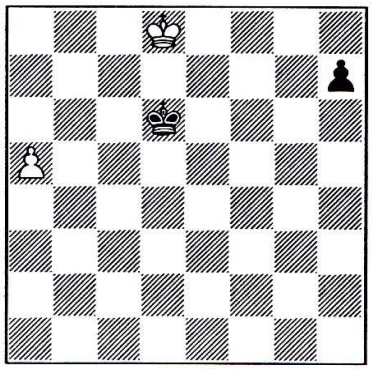

2) Wit aan zet wint

Nu mag de witte koning over zijn eigen schaduw heenspringen. Het voor de hand liggende 1.a6? faalt op 1...♔c6 2.♔e7 h5 en zwart wint. De enige zet die niet verliest is **1.♔c8!** Nu dreigt er 2.♔b7, waarna de a-pion doorloopt. Vandaar **1...♔c6**. Het lijkt of wit niet verder is gekomen, maar pas op: **2.♔b8!** (2.a6? ♔b6 3.♔d7 h5 en zwart wint) **2...♔b5** (wat zou de zwarte koning graag naar b6 willen, maar helaas) **3.♔b7** (dreigt weer 4.a6) **3...♔xa5** (opgeruimd staat netjes?) **4.♔c6 h5 5.♔d5** en wit kan de h-pion opeten.

In beide stellingen vinden we hetzelfde idee. Toch is de ene een studie, de andere niet. In de eerste zien we hoe Marshall zich knap verdedigt tegen Yates, in de drukte van het toernooi van Karlovy Vary (Karlsbad, voor degenen die minder thuis zijn in het Tsjechisch), met misschien nog enkele seconden op de klok en omstuwd door een haag van toeschouwers. De tweede is bedacht door de Tsjechische componist Prokeš, misschien in de rust van zijn studeerkamer, misschien ook wel in een drukke tram. Aan de stelling zelf kunnen we dus niet zien, of we te maken hebben met een partijfragment dan wel een eindspelstudie. Voor deze kwestie roepen we de hulp in van een andere autoriteit, de filosoof Aristoteles, volgens Kamagurka de ontdekker van het verrassende feit dat lange baarden rond zijn.

Volgens anderen liggen zijn verdiensten meer op het terrein van de logica. Van hem is bijvoorbeeld de gedachte, dat een definitie twee elementen moet bevatten: een verwijzing naar een overkoepelende categorie en een beschrijving van het verschil tussen deze vertegenwoordiger van die categorie en andere. Wat concreter: erwtjes zijn een soort van groente die zich van andere soorten groente onderscheidt doordat ze zo gemakkelijk van je bord rollen. Deze wijsheid kunnen we ook op de eindspelstudie toepassen.

Een eindspelstudie behoort tot het schaakspel, zoals alles waarvoor we bord, stukken en regels van dat spel nodig hebben. Binnen het schaakspel is er een duidelijke tweedeling tussen partijschaak en schaakcompositie. In een partij strijden tegenstanders (meestal twee, maar het mogen ook complete steden zijn) om het punt, in de regel met gelimiteerde bedenktijd. Bij compositie probeert de maker (teamwork mag) een aspect van het schaakspel te laten zien. Het produkt is pas af, als de maker het goed vindt. In een compositie zitten geen blunders of toevalligheden.

Binnen de schaakcompositie zijn er ook weer verschillende genres. Het dichtst bij de praktijk staat de eindspelstudie. Er staat onder wie aan zet is, en wat de uitslag is. Meestal "wit aan zet wint" of "wit aan zet maakt remise." Het aantal zetten doet niet terzake. Hoog boven de aardse regionen zweeft het schaakprobleem. In die vorm van compositie speelt het zettental immers wel een rol. Het bijschrift luidt bijvoorbeeld "wit geeft mat in drie zetten." Deze toegevoegde eis kan tot merkwaardige materiaalverhoudingen aanleiding geven, maar dat hoeft niet. Wat doen we nu met studies die met mat eindigen? Zijn dat (eigenlijk) problemen, of niet? In deze gevallen moeten we ons neerleggen bij het oordeel van de maker. Heeft hij zijn stelling de tekst "mat in tachtig" meegegeven, dan gaat het om een probleem, maar als hij de voorkeur gaf aan "wit speelt wint" dan hebben we een studie. Het is wel van belang op te merken, dat bij "mat in tachtig" de oplossing de enige manier weergeeft om in het gestelde aantal zetten mat te bereiken, terwijl bij "wit aan zet wint" de zettenreeks van de oplossing de enige is die tot winst leidt. Daardoor is het maken van een correcte studie ook zoveel moeilijker dan het maken van een correct probleem.

Kunst, met andere woorden, is alleen kunst als er kunst op staat. Aan de ene kant staat de maker, die iets als kunst presenteert, aan de andere kant de wereld, die dat al dan niet aanvaardt. U kunt de proef op de som nemen door een bordje met de tekst "dit is een kunstwerk" aan uw fiets te hangen, of door een stelling te bedenken en die als studie aan de leden van ARVES voor te leggen. In beide gevallen kan een interessante discussie uw deel zijn.

We kunnen niet eindigen zonder de beroemdste studie op het aangehaalde thema te vermelden. Zelden zal een witte koning er zo treurig hebben bijgestaan:

R.Réti
***Kagan's Neueste Schachnachrichten* 1921**

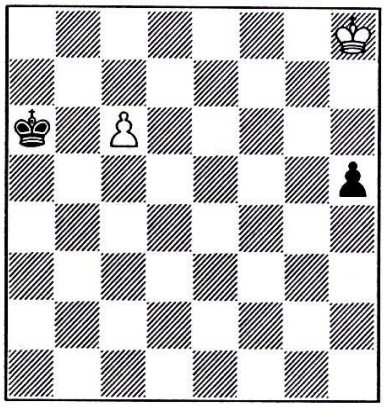

3) Remise

1.♔g7! h4 (ook 1...♔b6 2.♔f6 h4 3.♔e5! wordt remise) **2.♔f6 ♔b6** (2...h3 3.♔e6 h2 4.d7 ♔b7 5.♔d7) **3.♔e5! h3 4.♔d6**, of **3...♔c6 4.♔f4** remise. Wit kan zich nog net redden door zijn eigen pion te steunen op een zodanige wijze, dat hij ook de zwarte onder schot houdt. Als zwart de witte pion verovert, haalt de witte koning de zwarte pion in.

Compositie-workshop

door Wouter Mees

Geen studie zonder componist! Om de compositie-activiteit te stimuleren had ARVES in het Max Euwe Centrum een workshop georganiseerd.

Wat drijft de mens tot het componeren van een studie? Heel simpel: omdat hij het toch niet kan laten. Dat geldt voor elke schaakactiviteit. Niets buitengewoons dus. De componist-in-spé is getroffen door iets moois, iets bijzonders, iets paradoxaals; een gemiste kans in een partij, of zomaar een mooie droom. En dat wil hij nu in veredelde vorm laten zien. Hoe maak je van zo'n droom een studie? Tja, een cursus bestaat niet. Gewoon doen! En kijken hoe anderen het doen, of gedaan hebben.

Moeilijk? Ja, dat wel! En je moet er geduld voor hebben. Moet je er goed voor kunnen schaken? Neen! Dat had de lezer misschien niet verwacht. Ons lid Ignace Vandecasteele, die heel wat mooie studies op zijn naam heeft staan, beweert niet "gewoon" te kunnen schaken. Mogelijk is dat een Belgenmop. Maar ook van de grote componist Koroljkov - die de helft van de moderne thema's bedacht heeft - werd verteld dat hij "op het bord" geregeld van zijn vrouw verloor. En dat betekent in onze potsierlijke macho-wereld steevast dat hij er dus niet veel terecht bracht.

Gewoon beginnen dus. De vijftien deelnemers werden in groepjes van drie of vier opgesplitst, met de opdracht in een paar uur een (begin van een) studie op poten te zetten. Om hier enige lijn in te krijgen was voor deze workshop een thema opgegeven: "Uitstel van promotie". Zeer ruim gesteld; maar wat is daar nu het bijzondere aan? Wel, de promotie van een pion is voor de schaker zoiets als het winnen van de hoofdprijs. En om dat uit te stellen moet je wel een bijzonder motief hebben.

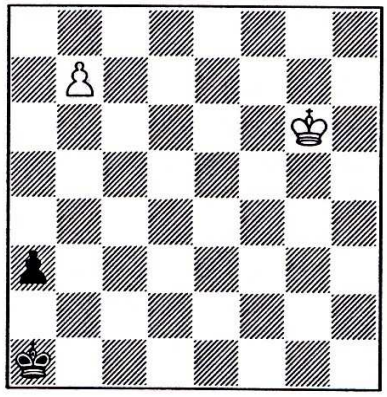

1) Wit aan zet wint

Als voorbeeld een stelling die met enige aanpassing is ontleend aan *The Pawn Alphabet* van Marinus Verburg, een reeks boekjes waarin alle eindspelen met uitsluitend één of twee pionnen in kaart zijn gebracht. Bij de gegeven stelling faalt 1.b8♕? a2, waarna een bekend remiseslot van dame tegen randpion is ontstaan. Goed voor winst is **1.♔f5 a2 2.♔e4 ♔b2** en nu pas **3.b8♕+**, waarna door de nadering van de witte koning de winst verzekerd is.

En daar zit je dan met z'n vieren om het bord. Hoe te beginnen? Een pion op de zevende rij, en beide koningen op willekeurige velden. Wat zou het motief kunnen zijn om die pion niet direct te laten promoveren?

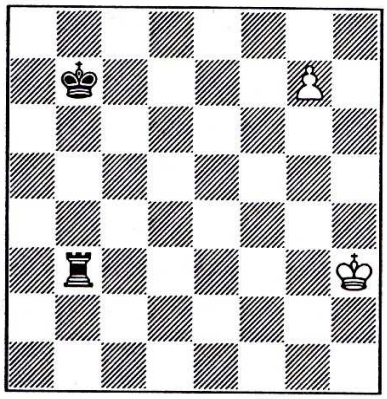

2) Wit aan zet wint

Voordat de pion op g7 aan promotie toekomt moet de witte koning, die "in schaak" staat, een veilig heenkomen zoeken: **1.♔g2** (ook 1.♔h2 is goed; maar niet 1.♔g4? of 1.♔h4?) **1...♖b2+ 2.♔f3 ♖b3+ 3.♔f4** (de witte koning moet de g-lijn bewaken) **3...♖b4+ 4.♔f5 ♖b5+ 5.♔f6 ♖b6+ 6.♔f7** en nu pas **7.g8♕**. Waar hebben wij dat eerder gezien? Maar we waren het er gauw over eens dat "uitstel" vrijwillig moet zijn, en daar is bij dit voorbeeld geen sprake van. Niet thematisch dus!

Compositie-workshop

door Wouter Mees

Geen studie zonder componist! Om de compositie-activiteit te stimuleren had ARVES in het Max Euwe Centrum een workshop georganiseerd.

Wat drijft de mens tot het componeren van een studie? Heel simpel: omdat hij het toch niet kan laten. Dat geldt voor elke schaakactiviteit. Niets buitengewoons dus. De componist-in-spé is getroffen door iets moois, iets bijzonders, iets paradoxaals; een gemiste kans in een partij, of zomaar een mooie droom. En dat wil hij nu in veredelde vorm laten zien. Hoe maak je van zo'n droom een studie? Tja, een cursus bestaat niet. Gewoon doen! En kijken hoe anderen het doen, of gedaan hebben.

Moeilijk? Ja, dat wel! En je moet er geduld voor hebben. Moet je er goed voor kunnen schaken? Neen! Dat had de lezer misschien niet verwacht. Ons lid Ignace Vandecasteele, die heel wat mooie studies op zijn naam heeft staan, beweert niet "gewoon" te kunnen schaken. Mogelijk is dat een Belgenmop. Maar ook van de grote componist Koroljkov - die de helft van de moderne thema's bedacht heeft - werd verteld dat hij "op het bord" geregeld van zijn vrouw verloor. En dat betekent in onze potsierlijke macho-wereld steevast dat hij er dus niet veel terecht bracht.

Gewoon beginnen dus. De vijftien deelnemers werden in groepjes van drie of vier opgesplitst, met de opdracht in een paar uur een (begin van een) studie op poten te zetten. Om hier enige lijn in te krijgen was voor deze workshop een thema opgegeven: "Uitstel van promotie". Zeer ruim gesteld; maar wat is daar nu het bijzondere aan? Wel, de promotie van een pion is voor de schaker zoiets als het winnen van de hoofdprijs. En om dat uit te stellen moet je wel een bijzonder motief hebben.

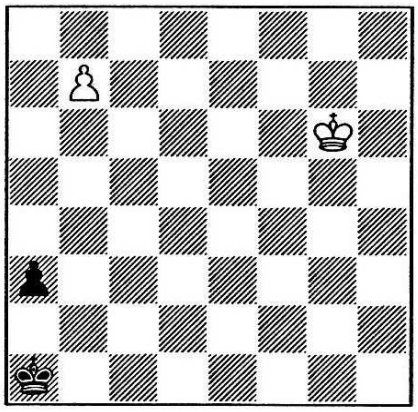

1) Wit aan zet wint

Als voorbeeld een stelling die met enige aanpassing is ontleend aan *The Pawn Alphabet* van Marinus Verburg, een reeks boekjes waarin alle eindspelen met uitsluitend één of twee pionnen in kaart zijn gebracht. Bij de gegeven stelling faalt 1.b8♕? a2, waarna een bekend remiseslot van dame tegen randpion is ontstaan. Goed voor winst is **1.♔f5 a2 2.♔e4 ♔b2** en nu pas **3.b8♕+**, waarna door de nadering van de witte koning de winst verzekerd is.

En daar zit je dan met z'n vieren om het bord. Hoe te beginnen? Een pion op de zevende rij, en beide koningen op willekeurige velden. Wat zou het motief kunnen zijn om die pion niet direct te laten promoveren?

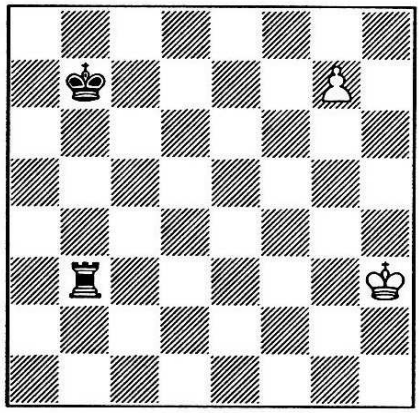

2) Wit aan zet wint

Voordat de pion op g7 aan promotie toekomt moet de witte koning, die "in schaak" staat, een veilig heenkomen zoeken: **1.♔g2** (ook 1.♔h2 is goed; maar niet 1.♔g4? of 1.♔h4?) **1...♖b2+ 2.♔f3 ♖b3+ 3.♔f4** (de witte koning moet de g-lijn bewaken) **3...♖b4+ 4.♔f5 ♖b5+ 5.♔f6 ♖b6+ 6.♔f7** en nu pas **7.g8♕**. Waar hebben wij dat eerder gezien? Maar we waren het er gauw over eens dat "uitstel" vrijwillig moet zijn, en daar is bij dit voorbeeld geen sprake van. Niet thematisch dus!

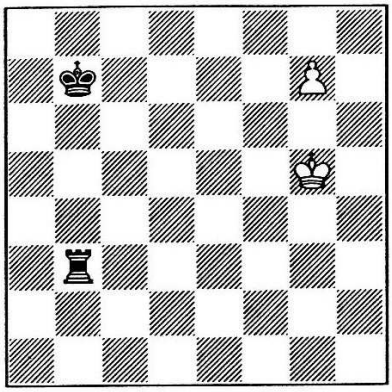

3) Wit aan zet wint

Wel is er bij diagram 3 sprake van uitstel, althans voor wat betreft de eerste zet: **1.♔f4** en na **1...♖b4+** gaat het verder als bij diagram 2.

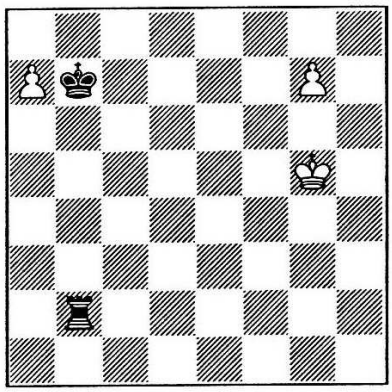

4) Wit aan zet wint

Even verder exploreren. In diagram 4 redt de witte koning het niet tegen de zwarte toren. Een extra pion moet uitkomst brengen: door **1.a8♕+ ♔xa8** wordt de zwarte koning naar de achterste rij gelokt (mooi woord voor gedwongen!), waarna **2.g8♕+** met zetwinst kan geschieden. Niet bepaald subtiel! Kan dat lokken niet zonder dwang gebeuren? Terzijde: koning en dame winnen "volgens het boekje" bijna altijd tegen koning en toren. In de spel-praktijk zal dat misschien niet meevallen, maar daar behoeven wij ons als componist lekker niets van aan te trekken!

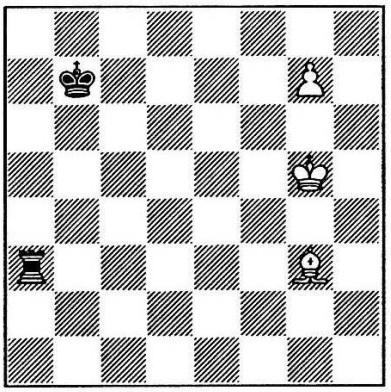

5) Wit aan zet wint

Eén van de doelstellingen is natuurlijk, het uitstel tot meer dan één zet uit te breiden. Diagram 5 geeft een eerste poging. Op 1.g8♕? volgt natuurlijk 1...♖xg3+, en er dreigt ♖a8. Daarom **1.♗b8! ♔xb8 2.g8♕+**; of **1...♖a1 2.♔g4** (2.♔h4 is ook goed) **2...♖g1+ 3.♗g3** enzovoort. Merk op dat 1.♗d6? ♖a8 2.♗f8 ♖a2/1! onvoldoende is voor winst.

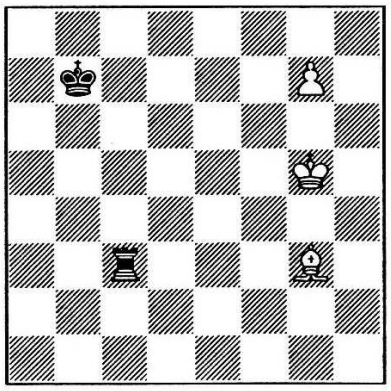

6) Wit aan zet

Blijft de vraag of het niet helemaal zonder "geweld" kan. Verplaats ♖a3 naar c3 (diagram 6); dan komt 1.♗c7 ♖xc7 2.g8♕, of 1...♔xc7 2.♔f4 in beeld. Mis! Na 1...♖c1! is er geen winst. We moeten gaan schuiven:

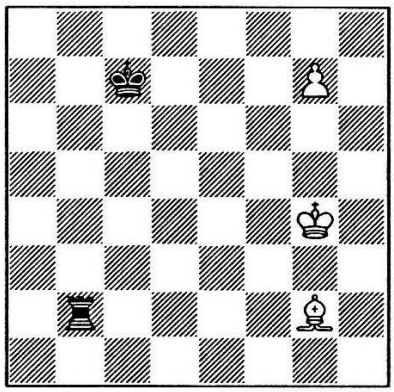

7) Wit aan zet wint

Nu gaat **1.♗b7 ♖xb7 2.g8♕** of **1...♔xb7 2.♔f3 ♖b3+ 3.♔f4 ♖b4+ 4.♔f5 ♖b5+ 6.♔f7 en 7.g8♕** En op **1...♖b1** volgt **2.♔g3 ♔xb7 3.♔g2**, respectievelijk 2...♖b3+ 3.♔f4, op naar f7. Wederom: waar hadden wij zoiets eerder gezien?

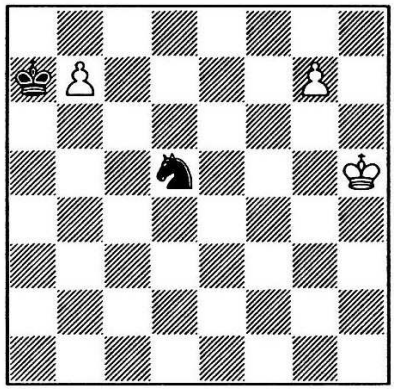

8) Wit aan zet wint

In elk geval aanleiding voor ons om het met ander materiaal te proberen. Nu bood vervanging van de zwarte toren door een zwarte loper weinig perspectief. Maar vervanging door een zwart paard leek ons wel wat. En zo kwam diagram 8 op het bord. Niet 1.g8♕? ♘f6+, maar eerst 1.b8♕+ ♔xb8, en daarna 2.g8♕+. Helaas, 1.♔g6 ♘e7+

2.♔f7 ♘f5 3.b8♕+ doet het ook.

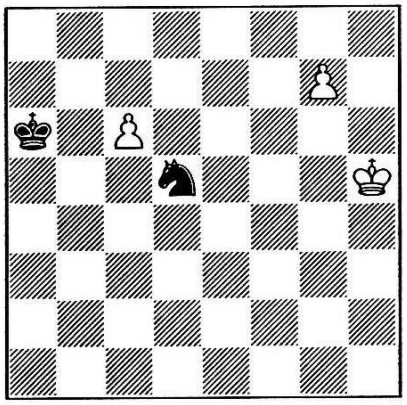

9) Wit aan zet wint

Een onbeholpen poging om "daar wat aan te doen" maakt de zaak nog erger (diagram 9). Niet alleen gaat nu zowel 1.c7 (1...♔b7 2.c8♕ of 2.♔g6) als 1.♔g6 ♘e7+ 2.♔f7 ♘f5 3.c7, maar bovendien komt er nu een kanjer van een dual: (3.c7) 3...♘h6+ 4.♔g6, doch ook 4.♔e6/7 ♔b7 5.♔d7. Een vleugje "Réti-manoeuvre" dus [Zie de studie van Réti in het artikel van Buijs & Hendriks]. Dat trok ons wel aan, al leek de uitwerking nog naar niks; dan moesten die andere mogelijkheden tot winst eerst uit de weg geruimd worden.

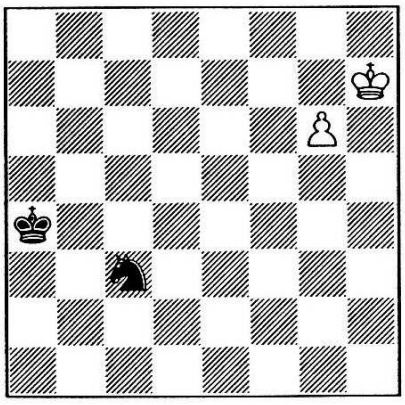

10) Wit aan zet wint

Verplaatsing van de witte koning naar h7 bracht de verrassing, dat die c-pion eigenlijk best gemist kon worden (diagram 10).
Na **1.g7 ♘d5** wint wit met **2.♔g8!** en niet anders. Er dreigt 3.♔f7. Op **1...♘e7+** wint **2.♔f8!** (2...♘g6+ 3.♔e8 enzovoort). En op **1...♘f6+ 2.♔f7** (2...♘g4 3.♔g6 enzovoort). Ten derden male: waar hadden wij zoiets eerder gezien? Van later zorg! Het ging er nu om dit gegeven met een eenvoudige inleiding af te ronden.

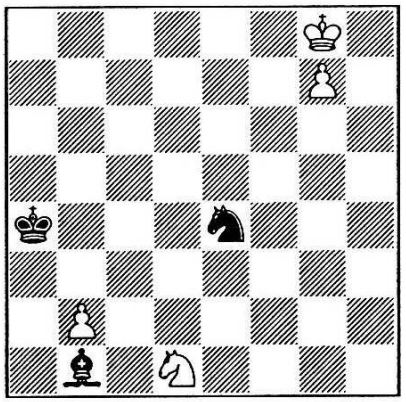

11) Wit aan zet wint

In diagram 11 wint wit aan zet door **1.♘c3** (om het zwarte paard weg te lokken) **1...♘xc3 2.b3+!** (tegen 2...♗a2) **2...♔b4 3.♔h8 ♗h7 4.♔xh7 ♘d5 5.♔g8 (5...♘e7+ 6.♔f8/♘f6+ 6.♔f7**, zoals hierboven aangegeven). En toen was het helaas tijd om te stoppen...

Thuis gekomen was het zaak de puntjes op de i te zetten. De hier getoonde stellingen zijn dan ook wat "geretoucheerd"! Ook was het onze plicht te snuffelen naar de oude bekenden "die wij al eerder gezien hadden..." We kwamen onder andere de volgende studies tegen:

H. Mattison
***Rigasche Rundschau* 1914**

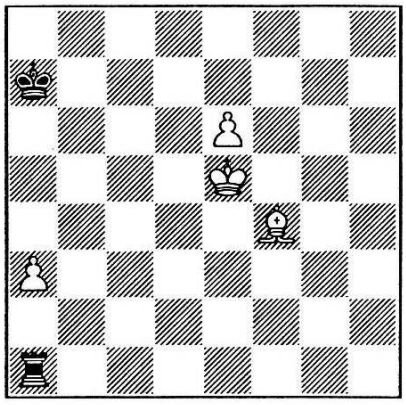

12) Wit aan zet wint

Winst door **1.♗e3+ ♔b7 2.e7 ♖xa3+ 3.♗a7 ♖a1 4.♔f4! ♖f1+ 5.♗f2 ♖xf2+ 6.♔e3.**

H. Rinck
Pelayos 1938

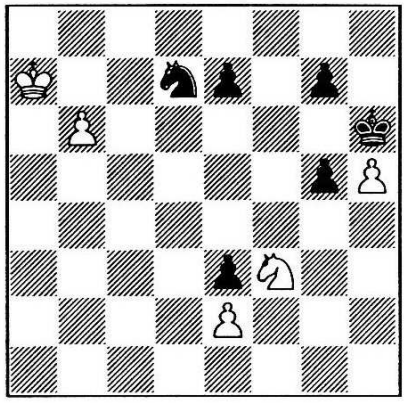

13) Wit aan zet wint

Winst door **1.b7 g4 2.♘e5 ♘xe5 3.♔b8 g3** (3...♘c6+ 4.♔c7/♘d7+ 4.♔c8) **4.♔c7 g2 5.b8♕ g1♕ 6.♕h8+ ♔g5 7.♕xg7+** (Zie *EBUR* 5[1993], nrs. 2 & 3: Anti-Anticipatie).

Niets nieuws onder de zon dus! De vraag rijst wat dat er nu eigenlijk toe doet... Van Dr. Euwe is de uitspraak dat elke beginnende schaker in zijn ontwikkeling de historische lijn pleegt te volgen.

Oproep aan goede schakers

door Hans Bouwmeester

Onlangs, het was tijdens een bijeenkomst van eindspelvrienden in Amsterdam, deed de Belgische componist Ignace Vandecasteele een oproep aan de schaakspelers: "Mensen, tracht eens iets moois te componeren!" En hij had erbij kunnen zeggen: "Grote meesters uit de harde praktijk, zoals Réti, Botwinnik, Keres, Smyslov en Timman, zijn U voorgegaan. Hun ideeën waren vaak aan die praktijk ontleend en zo ontstonden soms composities van de hoogste klasse!"
Welnu schaakvrienden, ik reik U een thema aan, al zo oud als het schaakspel zelf: De Onderste Rij!!
Kijk eens welke kans de grote Kasparov gemist heeft. De analyse is, zoals bij mooie eindspelstudies altijd, geheel waterdicht!

In de partij **Kasparov - Ribli**, Skelleftea 1989, ontstond na **1.c4 c5 2.♘f3 ♘f6 3.♘c3 e6 4.g3 b6 5.♗g2 ♗b7 6.0-0 ♗e7 7.d4 cxd4 8.♕xd4 d6 9.♖d1 a6 10.♘g5 ♗xg2 11.♔xg2 ♘c6 12.♕f4 ♖a7 13.♘ge4 ♖d7 14.♗e3 ♘e5 15.♘xf6+ ♗xf6 16.♘a4 ♕a8+ 17.♔g1 ♕c6 18.♘xb6 ♖b7 19.c5 dxc5 20.♘c4 ♘xc4 21.♕xc4 ♗xb2 22.♖ab1 0-0 23.♕xc5 ♕a4 24.♖d2 ♖b5 25.♕c6 ♗d4?** De volgende positie:

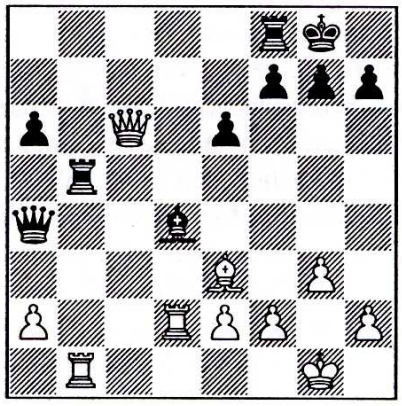

Stelling na 25...♗d4?

Na de 25e zet had Ribli remise aangeboden, en dit was na enig nadenken door de wereldkampioen aanvaard. Dat laatste was een blunder van de eerste orde, zoals bleek uit de analyse. Stel dat Kasparov ruim de tijd had gehad om alles door te rekenen of stel dat hij de partij hier af had mogen breken, dan was hij misschien wel op het idee gekomen, dat zijn collega Vaganian na de partij aangaf.

26.♖xb5 Kasparov had uiteraard gezien dat nu **26...♗xe3** zou volgen, en dat het eindspel na 27.fxe3 axb5 iets minder voor hem zou staan. Zo'n risico had hij kunnen nemen. "Waarom remise", placht Reshevsky te zeggen, "ik ben toch nog niet verloren?". Misschien was hij alsnog op het goede idee gekomen: **27.♖d8!!** Deze zet leidt geforceerd tot winst. De partij had dan het volgende verloop kunnen hebben: **27...♕xb5** (Het beste. Na 27...♖xd8 beslist 28.♖d5!! Verder lost 27...♗xf2+ 28.♔xf2 axb5 29.♕d6! ♕a7+ 30.♔f1 niets op) **28.♕d6! ♗xf2+** (De beste verdediging. Na 28...♖e8 29.♕e7! ♗xf2+ (29...♕b1+ 30.♔g2 ♕e4+ 31.f3) 30.♔g2! ♕c6+ 31.♔h3 is het uit) **29.♔xf2!** (Vooral niet 29.♔g2? ♕d5+. Ook 29.♔f1? ♕b1+ 30.♔g2? is geen oplossing wegens: 30...♕g1+ 31.♔f3 (31.♔h3 ♕f1+ 32.♔h4 g5+!) 31...♕h1+ 32.♔xf2 ♕xh2+ 33.♔f3 ♕h1+ en de koning kan niet via de diagonaal c1-h6 ontsnappen wegens ....♕h6+ en ....g6) **29...♕f5+** (Wederom de beste verdediging. Op 29...♖e8 volgt 30.a4! (30.♕e7? ♕b6+!) 30...♕f5+ (30...♕xa4 31.♕e7!) 31.♔g2 ♕e4+ 32.♔h3 ♕f5+ 33.g4 ♕f1+ 34.♔g3 ♕g1+ 35.♔f3 ♕f1+ 36.♔e3 ♕h3+ 37.♔d2 ♕h6+ 38.♔d1 en wint) **30.♔g1! ♕b1+ 31.♔g2 ♕e4+ 32.♔h3 ♕f5+ 33.g4 ♕f1+ 34.♔g3 ♕g1+ 35.♔f3 ♕f1+ 36.♔e3 ♕h3+ 37.♔d4!** (Vermijdt 37.♔d2? ♕h6+ en 38...g6!) **37...e5+!** (Beter dan 37...♕xg4+ 38.♔c3 ♕h3+ 39.♔b2) **38.♔d5! ♕g2+ 39.♔c5 ♕g1+ 40.♔c6 ♕c1+ 41.♔b7 ♕b2+** (Ook 41...♕b1+ 42.♔a7 ♕g1+ 43.♔xa6 helpt niet meer) **42.♔a8!** en wint.

Zo had het kunnen gaan. Het was de partij van de eeuw geweest!

Hoe ik miniatuurtjes componeer?

door Ignace Vandecasteele

Mijn antwoord kan heel kort zijn: moeizaam! Zoals een schilder voor de ezel gaat zitten met verftubes en borstels, zo ga ik voor het schaakbord zitten, en schuif wat met de stukken, wachtend op inspiratie. Et en toute chose il faut considerér la fin!

Daar ik geen schaker ben, maar veeleer een puzzelaar en een purist, staan er niet veel stukken op het bord. Maar uit een economisch geconstrueerde stelling met rijke inhoud waarin alle stukken meespelen, het maximum halen... en dan een hoogtepunt bereiken, waar je voor op je knieën gaat zitten, dat is mijn betrachting.

Een miniatuurtje heeft niets overtolligs, is kristalhelder en elegant en van een gecompliceerde eenvoud. Bij het componeren is er één gewaarwording die primeert, en alle andere in intensiteit en diepte overtreft, namelijk de vreugde bij het scheppen van schoonheid. De geniale Aljechin heeft het eens uitgeroepen: "Für mich ist das Schach nicht Spiel, sondern Kunst". Er kunnen zich inderdaad in de partij kunstzinnige momenten voordoen, maar in het gecomponeerde eindspel, dat niet afhankelijk is van toevalligheden is het kunstzinnige karakter beduidend sterker. De componist giet als het ware zijn idee in een artistieke vorm. Majakowski drukte het als volgt uit: "Bedenk steeds, dat in de kunst, de wet van de economie, de onverbrekelijke belangrijkste regel uitmaakt voor elk ontstaan van esthetische waarden".

Daarom liggen miniatuurtjes mij zo nauw aan het hart. En dan heb ik persoonlijk een voorkeur voor loper en paard. Waarom? Wel... Chéron formuleerde het zo: "Les mats les plus surprenants sont ceux qui sont donnés par cavalier blanc en fou blanc associés: le marriage de la carpe et du lapin". Ik heb je verteld dat ik geen schaker ben en een illustratie hiervan is dat ik een tweede oplossing vond voor een gekende achtzet uit 1895 van Shinkman, daar ik de rochade niet kende. Door het probleem in spiegelbeeld te plaatsen, was enkel mijn versie de correcte!

Toen ik het boek *Schaakstukken spelen U* voor van Bouwmeester kocht, veranderde die onwetendheid... en ook mijn leven. Ik stond in verrukking voor de rijke eenvoud van een "Saavedra"! Een poging om deze studie te verdiepen, was mijn eerste ontgoocheling. Ik voegde er peper en zout, hier loper en paard, aan toe en zie hier hoe het recept mislukte (diagram 1)

1.c7 ♖d4+ 2.♔b3 ♖d3+ 3.♔c2 ♖d6! 4.♗g7+! Wit op zijn beurt biedt een stuk ten offer aan,

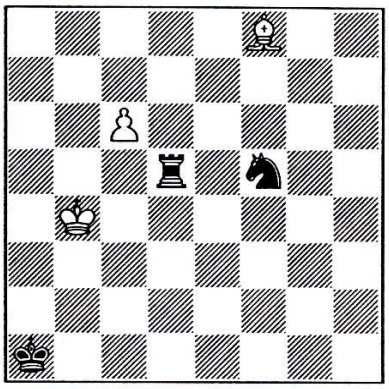

1) Wit aan zet wint

dat zwart beantwoordt met een derde **4...♘d4+ 5.♗xd4+ ♖xd4 6.c8♖!!** etc. Na publikatie, zonder oplossing, bleek Bouwmeester een van de goede oplossers, maar.... dan kreeg ik een koude douche van een oplosser die winst voor zwart ontdekt had: na 4.♗g7+ antwoordt zwart met 4...♔a2! 5.c8♕ en dan volgt de doodsteek met het verrassende 5...♘e3+! en de witte dame valt na 6.♔c3 ♘d5+ etc. of er volgt mat na 6.♔c1? ♖d1.

Deze studie kan misschien correct gemaakt worden door toevoeging van een witte pion op f2 en een zwarte op f3, maar dit is nu juist wat mij stoort in een studie: namelijk de "duds", de vogelverschrikkers die het veld ontsieren. Later ontdekte ik dat ook Troitzky, de gebroeders Platov, Weenink, Liboerkin en Halberstadt deze Saavedra bewerkt hebben.

Maar laten we terugkeren naar mijn geliefde lopers en paarden. Hoe componeer je een

miniatuurtje? Wel, zoals ik al zei: men neme een bord, plaatse daarop de stukken en roere daaronder. Bijvoorbeeld diagram 2.

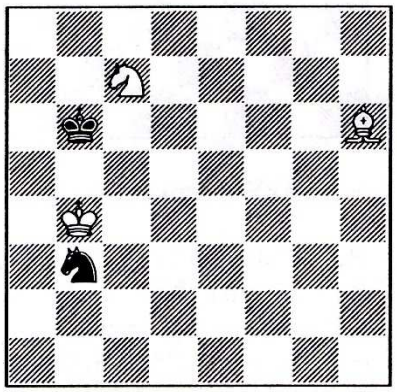

2) Wit aan zet wint

Opdat het zwart paard niet zou kunnen ontvluchten naar het centrum speelt wit hier **1.♘e6!. 1...♘a5** is nu het enige antwoord voor zwart, daar de velden c1 en d2 ontoegankelijk zijn wegens de witte loper. Na **2.♗e3+ ♔a6 3.♘c5+ ♔b6 4.♘b3+ ♔a6 5.♘xa5** ontstaat een gekend pat, dat ik als verleiding wou in een winststudie. Na 3.♘c7+ zou het mat zijn, indien er een zwarte pion stond op b7, maar dan was het geen pat meer. Plaatste ik echter een zwarte pion op c6, dan zou 3.♗c5 het zwarte paard verplichten naar b7 te springen, dus 3...♘b7 4.♘c7 mat. Daar zat wel wat in, maar 2.♗e3+ wordt beantwoord met 2...c5+, aldus veld c6 vrijmakend.
Daarom herzette ik de stelling tot diagram 3.

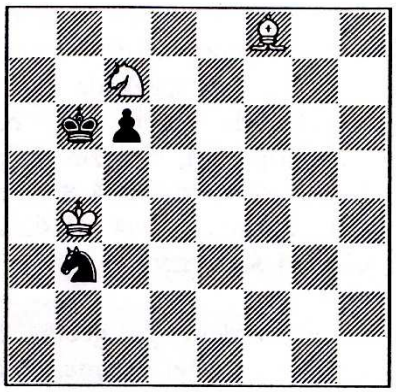

3) Wit aan zet wint

1.♘e6 ♘a5 (Ik liet 1...♘c1 of 1...♘d2 even buiten beschouwing) **2.♗c5+ ♔a6.** Was zwart nu aan zet dan had ik mijn doel bereikt. Hoe kon ik een tempo winnen? Na enig zoeken vond ik **3.♘c7+ ♔b7 4.♘d9!** We plaatsen hier alle stukken een veld lager en de vierde zet van wit is dan 4.♘d8! Hier ontnam de zwarte koning een vluchtveld voor het paard en een aanval op het witte paard door de zwarte koning mislukte door het gedekte schaak, dus moest de zwarte koning terug: 4...♔a5 en met 5.♘b7+ ♔b6 6.♗d5 ♔b5 had wit zwart verplicht het driehoekje a5-b6-b5 uit te voeren met de koning. Er volgt nu 7.♘d6+ ♔a5 8.♗c4 enz. Bij de beginstelling w♔b3, ♗e8, ♘c6; z♔b5, ♘b2 pi.c5 wordt nog wat geschaafd: de zwarte koning kon schaak gekregen hebben, door het witte paard dat op zijn beurt en prise moest staan. De uiteindelijke beginstelling werd dan als in diagram 4:

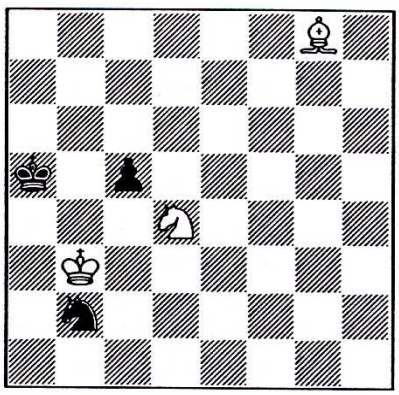

4) Wit aan zet wint

Met als oplossing: **1.♘c6+ ♔b5** (De zwarte koning moet veld a4 dekken voor het vluchtende paard) **2.♘e5 ♘a4** (Hier had ik het geluk dat componisten een riem onder de hart steekt: 2...♘d1 faalt op 3.♘g4) **3.♗c4+ ♔a5 4.♘c6+!! ♔b6 5.♘d8 ♔a5 6.♘b7+ ♔b6 7.♗d5 ♔b5 8.♘d6+ ♔a5 9.♗c4 ♘b6** Het zwarte paard verlaat eindelijk zijn stal, maar het is tevens de dood voor zijn meester: **10.♘b7 mat!**

Mijn vriend Julien Vandiest schreef hierover in zijn geprezen rubriek van de *Volksgazet* (voor mij in die tijd het enige aanknopingspunt met studies). Ik citeer: "Studiecomponist I.Vandecasteele zag zich, zoals we onlangs mededeelden, een verdiende eerste prijs toegewezen in *Schakend Nederland* aan de hand van zijn studie w♔b3, z♔a5. In het Duitse tijdschrift *Schach-Echo* werd deze fijnzinnige studie gepubliceerd met volgend commentaar: "Diese hoch originelle Komposition hat Meister Ludwig Rellstab zu Begeisterungsstürmen hingerissen. Rellstab teilte dem Studienredakteur in Bad

Pyrmont am 3. November 1963 mit, "die Studie sei ungefähr die Schönste die er kenne und das will schon etwas besagen". Einde citaat.
Beste eindspelliefhebbers, ik ben maar een mens, en ik kan je verzekeren, dat dan je neus gaat krullen, maar het moedigt je aan. En je wil bewijzen dat je nog beter kan. Maar voor ik een uitbreiding van voorgaande studie demonstreer, wil ik hier van de mij geboden gelegenheid gebruik maken om de hier aanwezige dame-eindspelcomponist, filosoof en poëet Julien Vandiest hartelijk te bedanken voor de menigvuldige hulp en bijstand die ik mocht ontvangen over zo vele jaren. Het is dank zijn hem, dat ik hier sta. Bravo!

We gaan verder met de stelling in diagram 5, die ik in één nacht in elkaar knutselde.

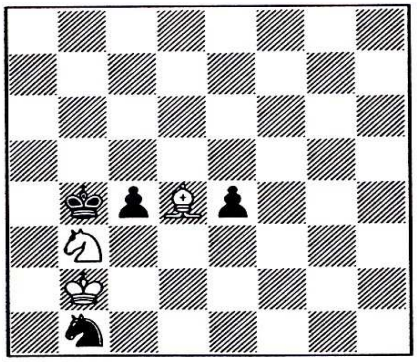

5) Wit aan zet wint

1.♘c1 ♘a3! 2.♘a2+ ♔a4 3.♘c3+ ♔b4 4.♘d5+ ♔a4 5.♘b6+. Deze 5 zetten zijn het werk van retro-analyse, die je geduldig opzoekt, want hier kan als eerste zet, in plaats van 5.♘b6+ vertrekkend van het witte paard op d5 ook vanuit a8 of c8 of d8 begonnen zijn. Maar waarom hier 5.♘b6+. Kan hier niet eenvoudig 5.♗c3 volstaan? Nee! En hier speelt de zwarte bijgevoegde pion e4 een belangrijke rol, men zie: 5...e3 6.♗e1 e2 7.♘c3 ♔b4 8.♘b1+ c3+ 9.♗xc3+ ♔a4 10.♘xa3 e1♕ 11.♗xe1 pat!

Deze verleiding geeft de compositie meer waarde. Maar hoe moet het dan verder? Wel, de zwarte pion op e4 dient eerst veroverd te worden, en wel met **5.♘b6+ ♔b4 6.♗c3+ ♔b5** (Hier had ik het geluk dat 6...♔c5 faalt op 7.♘a4+ en 8.♔xa3). We vervolgen onze jacht op de e-pion met **7.♘d7 ♔a4 8.♘c5+ ♔b5 9.♘xe4**. Het eerste doel is bereikt en l'histoire se repète: **9...♔a4 10.♘c5+ ♔b5 11.♘d7 ♔a4 12.♘b6+ ♔b5 13.♗d4 ♔b4 14.♘d5+ ♔a4 15.♗c3 ♘b5 16.♘b6 mat!** De zwarte koning ontneemt vier maal het vluchtveld voor het zwarte paard. Een matstudie, 16 zetten diep, met 2 verleidingen en slechts 7 stukken op het bord.

Een gekend motief in de eindspelkunst is de volgende stelling: w♔f3, ♗a1, ♘f5; z♔d5, ♘h5. Wit speelt en wint. Na 1.♔g4 ♔e4 2.♗b2! verovert wit het zwarte paard als volgt: 2...♘f4 3.♘g3+ ♔e3 4.♗c1+ en 5.♗xf4, maar 2.♘d6+ ♔d5 3.♘c8 wint ook.
Om dit te beletten schoof ik de stelling 2 rijen hoger, en voegde een zwarte pion op a5 toe om ♗b4 te beletten (zie diagram 6):

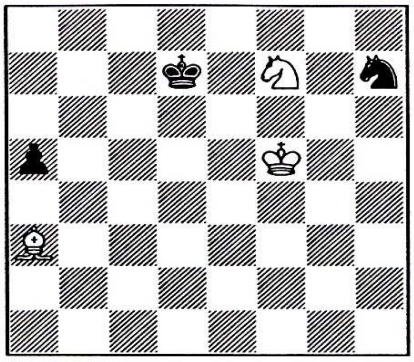

6) Wit aan zet wint

Het resultaat was dat na **1.♔g6 ♔e6 2.♘d8+ ♔d7 3.♘b7 ♔c6 4.♘xa5+** wit hier de zwarte pion oppeuzelt en na **4...♔b5 5.♘b7 ♔c6 6.♘d8+ ♔d7 7.♘f7 ♔e6** kan nu wel **8.♗b4**. Door nog 3 pionnen bij te voegen en een inleiding te creëren ontstond volgend eindspel: w♔g4, ♗c1, ♘f7, pi.a4; z♔c5, ♘h7, pi.a7, a6, a5. Wit speelt en wint. 1.♔f5 ♔c6 2.♗a3 ♔d7 3.♔g6 ♔e6 4.♘d8+ etc. Het witte paard gaat viermaal over en weer om de zwarte pionnen te slaan en wint uiteindelijk het zwarte paard op de 29e zet.
"Geen miniatuurtje", hoor ik je al zeggen, maar zonder pion a6 en a7 wel. Maar hier was de verleiding te groot en de arbiter Joitsa gaf in *Revista de Romana de Sah* in 1975 de vierde prijs voor deze compositie.
Gebaseerd op een 10-puntenstelsel bekwam de studie 7 voor originaliteit, 8 voor artistieke bekwaamheid en 6 voor moeilijkheidsgraad.
Vervangen we nu het zwarte paard door een zwarte loper dan komt de volgende stelling veelvuldig voor in de eindspelliteratuur: w♔h4, ♗c2, ♘e4; z♔g6, ♗h5. Wit speelt en wint. Het merkwaardige is dat

een aftrekschaak 1.♘g3+ ♔h6 2.♘xh5 slechts remise oplevert, doch 2.♘f5+ ♔g6 3.♗b1! wint, daar de zwarte loper verloren gaat. Ik plaatste de stelling 1 rij lager en voegde er een zwarte pion aan toe op d3 (diagram 7) met volgende tries:

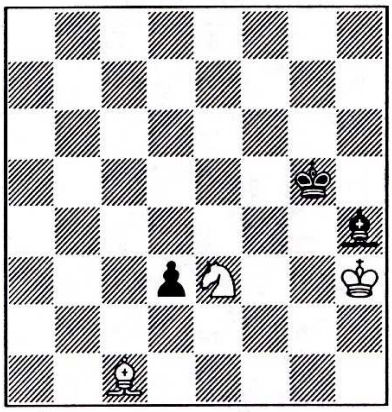

7) Wit aan zet wint

1.♘g2+? ♔h5 2.♘f4+ (2.♘xh4 d2 3.♗xd2 pat) 2...♔g5 3.♘xd3+ ♔h5 4.♘f4+ ♔g5 5.♗d2? ♗e1! met remise. Het werd duidelijk dat de witte loper in de beginstelling op d2 of e3 moest staan. Maar ook dit laatste faalde, want na het slaan van de zwarte pion, met het witte paard volgt in plaats van 3...♔h5, 3...♔f5! 4.♔xh4 ♔e4 en wit verliest een stuk.

De opdracht die ik mezelf gaf, was om in de loop van het spel de witte loper naar d2 te brengen en dit lukte, na enig zoeken, aldus: w♔h3, ♗e3, ♘g5, pi.h4; z♔h5, ♗d8, pi.d3. 1.♗d2! (Dit is de enige mogelijke winstvoortzetting: een probleemzet!) 1...♗f6 2.♘e6 ♗xh4 3.♘f4+ ♔g5 4.♘xd3+ ♔h5 5.♘f4+ ♔g5 6.♗c1 etc.

Nu verder achteruitwerkend ontstond diagram 8.

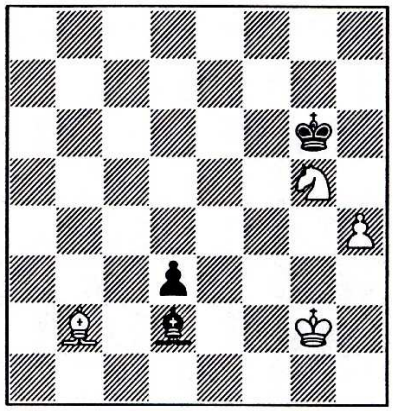

8) Wit aan zet wint

1.♘f3! ♗e3 2.♗c3 ♔h5 3.♔g3! ♗b6 4.♗d2 ♗d8 5.♘g5 ♗e7 6.♔h3! ♗d8 7.♘e6! ♗xh4 8.♘f4+ ♔g5 9.♘xd3+ ♔h5 10.♘f4+ ♔g5 11.♗c1! ♗f2 12.♘d3+ en wint. Deze studie kreeg een eerste prijs in *Schakend Nederland* in 1966, maar werd dan gedegradeerd tot een eervolle vermelding, gezien er minstens vier voorgangers waren (Kubbel, König en Mandler, Sokolov en Bron). Weliswaar zonder de pion en de enige mogelijke loperzet. En daar ging het eigenlijk om. De vraag kan dan ook gesteld worden: zijn er nog echt 100% originele studies? Mijns inziens bitter weinig!

Beste eindspelliefhebbers, zoals u hebt kunnen constateren zijn er dus verschillende manieren van componeren, zoals er verschillende manieren van schilderen zijn. En denk nu niet dat een componist alle ideeën in zijn hoofd heeft, samen met de varianten. Neen! Het is enkel door noeste arbeid dat men ze ontdekt. Zij zijn er, de ideeën. Het is de kunst ze te voorschijn te toveren. Wat de componist uiteindelijk laat zien, is slechts het topje van de ijsberg, maar die is dan ook fascinerend. Het doel van de componist is zeker niet de bruikbaarheid alleen, maar vooral de schoonheid. En zoals Keats reeds zei: "A thing of beauty is a joy for ever".

Dit artikel was een bewerking van een lezing die Ignace Vandecasteele gaf tijdens een AR-VES-bijeenkomst in 1990 in Utrecht. Het artikel werd eerder gepubliceerd in *EBUR* 2e jaargang, nummer 4, januari 1991. Een vervolg werd nog gepubliceerd in *EBUR* 3e jaargang, nummer 2, september 1991. Studie 8 werd recentelijk incorrect bevonden; de hier gegeven correctie werd gepubliceerd in *EBUR* 11e jaargang, nummer 2, juni 1999.

Vuurwerk

door Hans Buijs en Rolf Hendriks

De wereldschaakbond (FIDE) heeft een aparte afdeling voor schaakkompositie. Een onderafdeling daarvan houdt zich in het bijzonder bezig met eindspelstudies. Driejaarlijks wordt een in meer dan één opzicht gewichtig album uitgegeven met zorgvuldig geselekteerde studies. Daaruit worden dan weer Studies van het Jaar gekozen. Dat zijn niet noodzakelijkerwijs de beste studies, maar studies die bij uitstek geschikt zijn om de populariteit van het genre te vergroten. Studies, kortom, die naadloos in de opzet van een promotienummer passen. De lezer begrijpt, dat de scheidsrechters niet over één nacht ijs gaan. Onlangs is de keuze voor 1989, 1990 en 1991 gepubliceerd. We geven bij elk van deze studies twee diagrammen; het tweede toont het hoogtepunt van de studie.

Studie van het Jaar 1989
Nikolai Ryabinin
1e prijs *64*

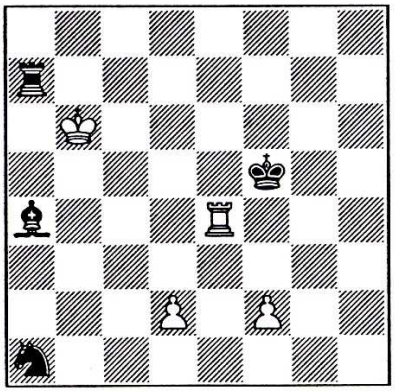

1) Remise

1.f3!! ♖a8 2.♔b7 ♖a5 3.♔b6 ♘b3 4.♖b4 ♖a8 5.♔b7 ♖h8!

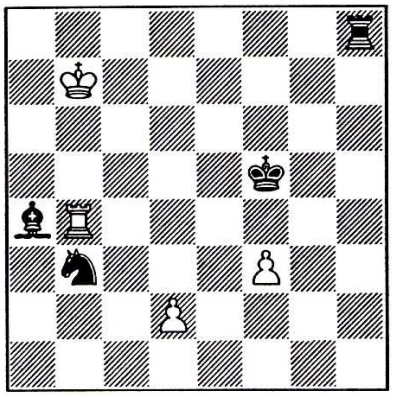

6.d4!! ♖h4 7.f4!! ♖xf4 8.♖xa4 ♘c5+ 9.dc5 ♖xa4 10.c6 ♖b4+ 11.♔c8 ♔f6 12.c7 en na **12...♔e7** is het pat, maar ook **12...♔d6 13.♔d8 ♖h4 14.c8♘+** is remise.

Studie van het Jaar 1990
Mario Matous
1e prijs Bron Memorial

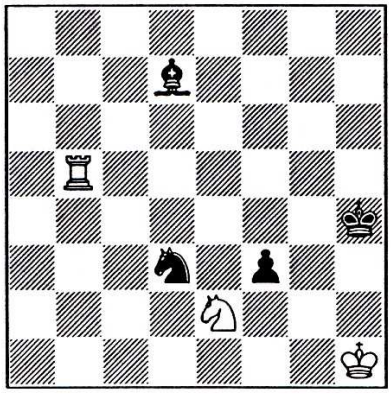

2) Remise

1.♘d4! f2! 2.♖b1 ♘e1 3.♘f3+ en twee varianten:
a) 3...♔g3 4.♖xe1 ♗c6 5.♖g1+ ♔h3 6.♖g3+ ♔xg3 pat, of
b) 3...♔h3 4.♖xe1 ♗c6 5.♖e4!! f1♕+ 6.♘g1+ ♔g3 pat.

Studie van het Jaar 1991
Sergei Rumtantsev
1e prijs *Tidskrift för Schack*

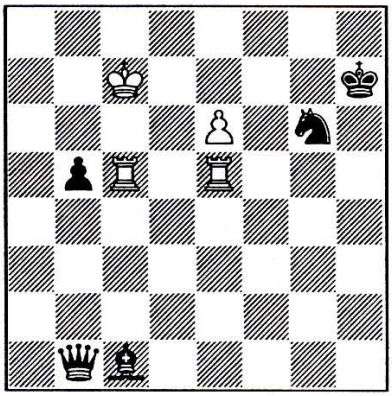

4) Remise

1.e7! ♘xe7 2.♖xb5 ♕c2+ 3.♖bc5 ♕h2 4.♔d7! ♕d2+ 5.♔xe7 ♗a3 6.♔f7 ♕d7+ 7.♖e7 ♕g4

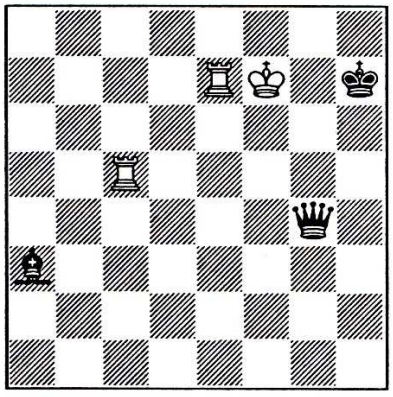

8.♔f8+ en twee varianten:
a) 8...♔h6 9.♖e6+! ♕xe6 pat, of (een mooie echo)
b) 8...♔h8 9.♖h5+! ♕xh5 pat

[RR: inmiddels is deze studie incorrect gebleken; ziet u waarom?]